

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۱، دوره ۵، شماره ۳، صص ۲۰۴-۱۸۴

بررسی و ارزیابی تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم (مطالعه موردی: شهرستان

مشکین شهر)^۱

بهرروز نظافت تکه^۱، فریبا اسفندیاری^۲، زهرا شهبازی شرفه^۳،

۱- دانشجوی دکتری دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیای طبیعی (گرایش ژئومورفولوژی)،

اردبیل، ایران (Behrouznezafat75@gmail.com)

۲- استاد دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیای طبیعی، اردبیل، ایران

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیای طبیعی (گرایش

ژئومورفولوژی)، اردبیل، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۰۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۲۷

چکیده

گسترش و توسعه صنعت توریسم به عنوان بخشی از ابعاد توسعه اجتماعی و فرهنگی هر کشور در کنار توجه به درآمدزایی، اشتغالزایی و مقوله اقتصاد و فرهنگ از اهمیت شایان توجهی برخوردار است. به عبارتی شناسایی و مدیریت ریسک یکی از رویکردهای است که برای ارتقا بخشیدن سیستم‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. هدف از این پژوهش بررسی و ارزیابی تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر است. تحقیق حاضر به صورت توصیفی و تحلیلی و به کمک دو جامعه آماری مرتبط با گردشگری یعنی توریست‌های داخلی وارد شده به شهرستان مشکین شهر و مسئولین فعال در صنعت گردشگری منطقه به بررسی مخاطرات تاثیرگذار در توسعه توریسم پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که احتمال وقوع خطر بهداشتی و محیطی از نظر گردشگران با مقدار ۳/۷۵ بیش‌ترین امتیاز را جهت تهدید توسعه توریسم به خود اختصاص داده است. هم‌چنین احتمال وقوع خطر ساختاری و عملکردی از نظر مسئولین با امتیاز ۳/۲۶ دارای بیش‌ترین تاثیرگذاری بر توسعه توریسم منطقه مورد مطالعه دارد. در نهایت بر اساس نتایج حاصله مجموع امتیازات پاسخگویان بر تاثیرگذاری مخاطرات ذکر شده نشان داد که با مقدار ۲/۸۹ از حد متوسط مخاطره پایین بوده و تاثیرات چندانی بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر ندارد. بنابراین نتیجه‌گیری می‌شود با توسعه در بخش‌های احتمالی خطر می‌توان احتمالات خطر در جهت توسعه توریسم را به حداقل رساند تا منجر به توسعه صنعت گردشگری در شهرستان مشکین شهر شود. بنابراین پیشنهاد می‌شود با توسعه رفاهی، اقتصادی، بهداشتی، زیرساختی و حقوقی در سال‌های آتی منجر به پیشرفت روزافزون صنعت توریسم در سطح شهرستان مشکین شهر شود.

کلیدواژگان: " ارزیابی، " تاثیرگذاری، " مخاطرات، " توسعه توریسم، " شهرستان مشکین شهر، "

^۱ مقاله مستخرج از طرح پژوهشی نوع سوم (ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی) به شماره قرارداد ۱۰۰-۴۰۱ با نظارت خانم دکتر فریبا اسفندیاری درآباد و با حمایت دانشگاه محقق اردبیلی انجام گرفته است. مجری طرح بهروز نظافت تکه

مقدمه

بر اساس تعریف سازمان جهانی گردشگری (WTO)، گردشگر یا توریست به افرادی اطلاق می‌شود که به کشور دیگری غیر از کشور محل سکونت خود مسافرت کند و هدفی را غیر از آنچه در کشور خود دارد دنبال نماید (عابدینی و رنجبری، ۱۳۹۵: ۱۵). در واقع، به آن دسته از فعالیت‌های افرادی که به مکان‌ها و نقاطی خارج از محل سکونت و کار خود با هدف تفریح، استراحت و انجام سایر امور سفر می‌کنند و بیش از یک سال متوالی در آنجا اقامت نمی‌کنند، گردشگری یا توریسم اطلاق می‌گردد (داس ویل به نقل از زارع و قراچورلو، ۱۳۹۵). گسترش و توسعه صنعت توریسم به عنوان بخشی از ابعاد توسعه اجتماعی و فرهنگی هر کشور در کنار توجه به درآمدزایی، اشتغال‌زایی و مقوله اقتصاد و فرهنگ از اهمیت شایان توجهی برخوردار است. بیش‌تر دولت‌ها تلاش دارند تا بخش قابل توجهی از درآمد سرانه ملی خویش را از این صنعت تأمین نمایند چرا که درآمدزایی این صنعت در مقایسه با هزینه‌های ناچیز آن بسیار زیاد است. این امر نیازمند تأسیسات و امکاناتی می‌باشد که در هر شهر باید مهیا شوند تا جواب‌گوی نیازهای مردم و توریست‌هایی که به آن شهر سفر می‌کنند باشد و زمینه لازم به‌منظور جذب توریست مهیا شده و رضایت‌مندی و آسایش را برای آن‌ها فراهم نموده و محیط آرام و دل‌پذیری برای آن‌ها تأمین نماید (ابراهیمی، به نقل از شیخ محمدی، ۱۳۹۵). صنعت توریسم با خصوصیات توسعه‌مدارانه خود نقش بارزی در اقتصاد کشورهای جهان ایفا می‌کند؛ رشد و توسعه صنعت گردشگری در هر کشوری مستلزم استراتژی مناسب و برنامه‌ریزی مدیریتی مؤثر می‌باشد (اصغری و همکاران، ۱۳۹۴). می‌توان گفت که صنعت توریسم در حال حاضر در شماری از کشورها جزو یکی از پردرآمدترین، وسیع‌ترین و پاک‌ترین صنایع به شمار می‌رود (بابلی مؤخر و رامشت، ۱۳۹۸).

امروزه گردشگری به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین بخش‌های اقتصادی در سطح بین‌المللی مورد توجه همگان است. بدون شک، گردشگری یکی از فعالیت‌های اقتصادی و مهم در حال رشد است. ژئوتوریسم، گونه‌ای از گردشگری است که با هدف توسعه اقتصادی، اجتماعی مقصدهای گردشگری و تقویت ارزش‌های علمی مکان‌های زمین‌شناختی و خدمات گردشگری است که بر حفاظت از میراث زمین و مردمی کردن علوم آن تأکید دارد. گردشگری با ویژگی‌های توسعه‌مدارانه خود نقش اساسی در اقتصاد کشورهای جهان ایفا می‌نماید (مونواری و فریدونی، ۲۰۰۸) از گردشگری به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین فاکتورهای توسعه در جوامع بشری و علمی یاد می‌شود (حسام، ۱۳۹۵).

¹ - World Tourism Organization

به عبارتی ژئوتوریسم پدیده نوپایی است که در قالب دو شخصیت زمین‌شناسی و جغرافیا بیان شده است (مختاری، ۱۳۹۴). ژئوتوریسم از ارتباط طبیعت و ساخته دست بشر ایجاد می‌گردد. در ژئوتوریسم پدیده‌های ژئومورفولوژیک غلبه بیش‌تری نسبت به سایر پدیده‌های زمین‌شناسی دارند. این مخاطبان متخصصان و کارشناسان ژئومورفولوژی نه‌تنها و زمین‌شناسی، بلکه گردشگران عادی و علاقه‌مندان به طبیعت هم هستند. امروزه بیش‌تر بازارهای گردشگری تحت تأثیر ژئوتوریسم قرار گرفته است. این موضوع متأثر از فراوانی گردشگرانی است، که در پی جاذبه‌هایی با ماهیت طبیعی هستند که کاملاً منحصر به فرد می‌باشند (فخاری و همکاران، ۱۳۹۳). گردشگری در دهه اخیر پا را فراتر گذاشته و وارد عرصه‌های بسیار جدی و جدیدتری هم‌چون به کارگیری و بهره‌مندی از توانایی‌های ژئوتوریسم شده است (زندمقدم، ۱۳۸۸).

به‌طور کلی گردشگری مرتبط با پدیده‌های طبیعی پیوند عمیقی با پایداری گردشگری در هر منطقه داشته و به‌منظور حفظ تنوع، غنای بیولوژیکی و طبیعی محیط، مدیریت این نوع از گردشگری نیز از اهمیت زیادی برخوردار است (نزار، ۲۰۱۲). درحالی‌که گردشگری اثرات مثبت فراوانی دارد و روز به روز در حال گسترش است اما حوادث و خطراتی که آن را تهدید می‌کند خالی از بحث نیست. آنچه که در این میان اهمیت دارد این است که همواره باید سیستمی منسجم برای حمایت، برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری در مواقع بحرانی و قبل از وقوع بحران آماده اقدام باشد. خصوصاً مقوله‌ای چون گردشگری که وابسته به عناصر متعددی می‌باشد که هر یک ما می‌تواند در عین مفید بودن، شوکی غیرقابل جبران را وارد نماید (معصومی، ۱۳۸۸).

شهرستان مشکین‌شهر یکی از مهم‌ترین شهرهای توریستی در استان اردبیل می‌باشد که در طی سال‌های اخیر در صنعت توریسم توسعه شگرفی داشته است با وجود شرایط مساعد اقلیمی و چشم‌اندازهای زیبا، اطراف این شهرستان همه ساله با احداث مناطق مسکونی، گسترش ویلاسازی، گسترش راه‌های ارتباطی شاهد تغییراتی بسیار زیادی در صنعت توریسم بوده‌ایم که یکی از مهم‌ترین پیامدهای این امر اثرات مخاطرات طبیعی و انسانی در منطقه بوده است. لذا بررسی و ارزیابی تاثیر مخاطرات در شهرستان توریسم جهت ایجاد راهکارهای مناسب جهت توسعه توریسم الزامی می‌باشد. در همین راستا در این تحقیق سعی بر این است تا با شناسایی اثرات مخاطرات گامی مهم در جهت توسعه صنعت توریسم در شهرستان مشکین‌شهر برداشته شود. نتایج این پژوهش می‌تواند در شناسایی اثرات مخاطرات در توسعه توریسم شهرستان مشکین‌شهر کمک کند که می‌تواند به‌عنوان الگوی کار جهت کمک به اقدامات به‌منظور پیشگیری و هم‌چنین توسعه گردشگری در این منطقه منجر گردد. هدف از پژوهش حاضر بررسی و ارزیابی تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم (مطالعه موردی: شهرستان مشکین‌شهر) می‌باشد.

پیشینه تحقیق

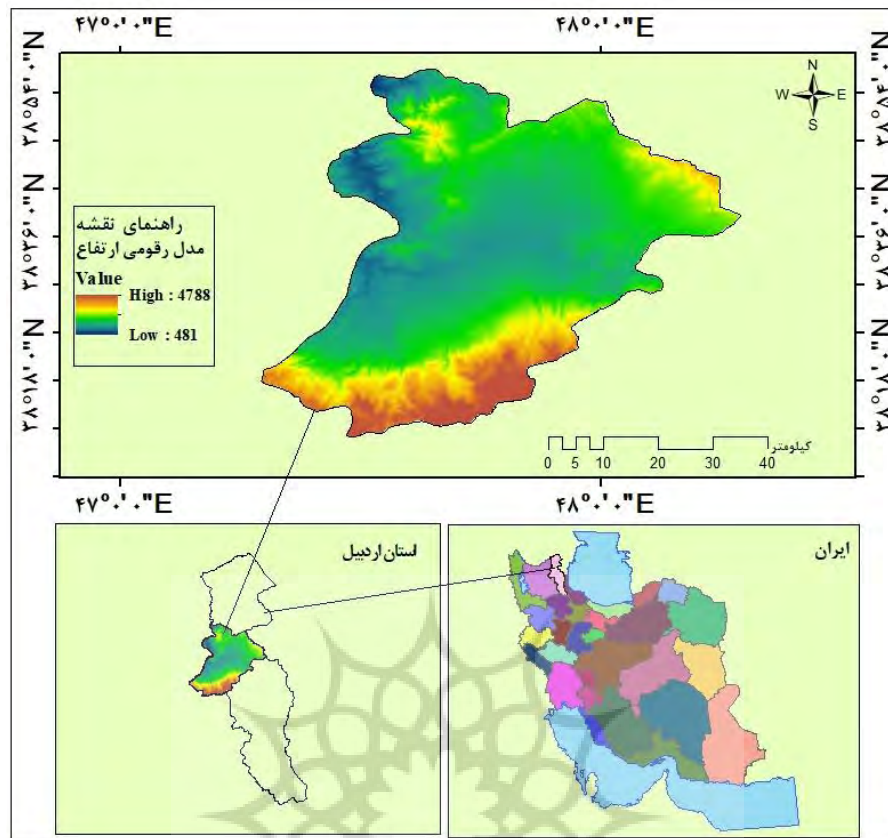
زمانزاده و همکاران (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر مخاطرات بر توسعه گردشگری شهرستان سرعین با استفاده از روش‌های آماری پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که احتمال وقوع مخاطرات بهداشتی و محیطی از دیدگاه گردشگران و هم‌چنین مخاطرات ساختاری - عملکردی از دیدگاه مسئولین فعال در بخش گردشگری می‌باشد. غلامی و همکاران (۱۳۹۷)، به بررسی و ارزیابی تأثیر مخاطرات آب و هوایی بر تعداد گردشگران خارجی شهر اصفهان با استفاده از مدل‌های آماری پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که طی دوره آماری مورد مطالعه به ترتیب آلودگی هوا، گرماهای فرین، روزهای همراه با یخبندان، سرماهای فرین، گرد و غبار، خشکسالی و در نهایت بارش شدید بیش از سایر مخاطرات با تعداد گردشگران ارتباط داشته است. اصغری سراسکانرود و نظافت تکه (۱۳۹۹)، به ارزیابی توان ژئوتوریستی و تحلیل رقابت‌پذیری مناطق ژئوتوریستی شهرستان سرعین (مطالعه موردی: بیله‌درق، دربند ورگه‌سران، آلوارس) با استفاده مدل پائولووا و هادزیک پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که منطقه گردشگری آلوارس از نظر رقابت‌پذیری نسبت به سایر مناطق گردشگری مورد مطالعه پتانسیل‌های مناسبی برای جذب گردشگر به شهرستان سرعین رابه خود اختصاص داده است. عابدی و همکاران (۱۴۰۰)، به بررسی موانع توسعه گردشگری ورزش‌های آبی-ساحلی در ایران از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و هم‌چنین پرسش‌نامه محقق‌ساخته پرداختند. ایشان به این نتایج دست یافتند که با حذف موانعی مانند ساخت‌وساز بی‌رویه در حریم دریا، عدم تفکیک محل استراحت و قایقرانی و شنا و هم‌چنین تجهیزات ناکافی ناچیان زمینه توسعه گردشگری ورزش‌های آبی فراهم می‌شود؛ هم‌چنین برگزاری جشنواره‌ها و مسابقات ورزش‌های آبی - ساحلی راهکارهای جدیدی در جهت توسعه گردشگری هستند. مقیمی و همکاران (۱۴۰۱)، به ارزیابی توانمندی اشکال ژئومورفولوژیک حاصل از فعالیت گسل تبریز در توسعه ژئوتوریسم با استفاده از روش پانیزا پرداختند. ایشان به این نتایج دست یافتند که گسل فعال تبریز را نه به‌عنوان یک تهدید همیشگی، بلکه به‌عنوان یک توان محیطی بالقوه و یک فرصت طبیعی برای ارتقای گردشگری منطقه معرفی کرد. اسفندیاری درآباد و همکاران (۱۴۰۱)، به ارزیابی و تحلیل توان گردشگری و رقابت‌پذیری استان اردبیل با استفاده از مدل پائولووا و مدل دینامیکی هادزیک (مطالعه موردی: هیر، خلخال، سرعین) پرداختند. این محققین به این نتیجه رسیدند که منطقه گردشگری سرعین از نظر رقابت‌پذیری نسبت به سایر مناطق گردشگری مورد مطالعه پتانسیل‌های مناسبی برای جذب گردشگر را به خود اختصاص داده است و مطالعاتی مانند خانزاده و همکاران (۱۴۰۰)، رحیمی و همکاران (۱۴۰۱)، روستا (۱۴۰۱)، طاهری و همکاران (۱۴۰۱)، اکبری و همکاران (۱۴۰۱)، نعمتی و همکاران (۱۴۰۱) اشاره نمود. هم‌چنین از مطالعات خارجی نیز می‌توان به مطالعه لتونوسکا و همکاران (۲۰۲۰)، در تحقیقی با عنوان تحقیقات علمی در بازار گردشگری سلامت: یک بررسی ادبیات سیستماتیک بیان کردند. ایشان نتیجه گرفت که بیش‌تر مقالات در بازاریابی گردشگری سلامت

داده‌های تحلیلی، سیستماتیک از منابع ثانویه هستند. بیوکوزان و همکاران (۲۰۲۰)، در تحقیقی با عنوان انتخاب استراتژی گردشگری سلامت از طریق تجزیه و تحلیل SWOT و رویکرد AHP-MABAC بیان نمودند که گردشگری سلامت بر جنبه‌های سازمانی و عملیاتی سفرهای تجاری برای درمان افراد متمرکز است. در راستای رشد اقتصادی، صنعت در چند دهه گذشته به‌طور قابل توجهی تکامل یافته است. نیلانی و همکاران (۲۰۱۹)، جیان و آجمرا (۲۰۱۸)، سوئیس و همکاران (۲۰۱۸)، آیدین و کارامهت (۲۰۱۷)، لی و کیم (۲۰۱۵) انجام گرفته است.

مواد و روش

معرفی محدوده مورد مطالعه

مشگین‌شهر شهری توریستی و گردشگری در استان اردبیل است. این شهرستان گردشگری سرد سیر است و تابستان دل‌چسب و خنکی دارد. مشگین‌شهر مناطق تاریخی فراوانی و بیش‌تر از سایر شهرستان‌های استان دارد که این شهر جزو ۵ شهر متمدن در توسعه آذربایجان بوده است. مشگین‌شهر به‌خاطر دارا بودن چشمه‌های آبگرم فراوان شهرت دارد. مناطق گردشگری مشگین‌شهر بسیار متنوع هستند و می‌توان گفت مشگین‌شهر بهترین مکان گردشگری در استان اردبیل است. این شهر دارای آبشار، مراتع ییلاقی و قشلاقی، رودخانه‌ها، کوه سبلان، منطقه ارشق و شابیل، پل معلق، زیپلاین، منطقه جنگلی است. کوه سبلان از نظر بزرگی در ایران در مقام سوم با ارتفاع ۴۸۱۱ در این شهرستان قرار دارد. اهالی شهر ترک آذری هستند. مشگین‌شهر به‌خاطر هوای سردسیر و قرار گرفتن در دامنه کوه داشتن رودخانه‌ها و جنگل‌های زیاد و بارندگی کافی دارای طبیعت بکر و سرسبز و حیات وحش غنی است. غذای سنتی این شهر نان فطیر و آش دوغ است. پل معلق، آبگرم و زیپلاین مشگین‌شهر مهم‌ترین و اصولی‌ترین مکان گردشگری در این شهر است. این شهر بعد از مرکز استان دومین شهر بزرگ استان می‌باشد. شهرستان مشگین‌شهر با وسعت ۳۸۲۵ کیلومترمربع بزرگ‌ترین شهرستان استان اردبیل است و دارای پنج بخش و هفت شهر می‌باشد و از نظر موقعیت جغرافیایی در ایران، در شمال غربی ایران و ۵۰۰ کیلومتری تهران واقع شده‌است و جمعیتی بالغ بر ۱۸۱۱۵۶ نفر را در خود جای داده است. آب و هوای این شهرستان معتدل کوهستانی است. کوه سبلان در ۲۵ کیلومتری این شهر واقع شده‌است. شواهد به‌دست آمده از منطقه باستانی شهریری، حکایت از تمدنی با قدمت شش هزار سال قبل از میلاد در منطقه مشگین‌شهر دارد. این شهرستان در ۹۰ کیلومتری غرب شهرستان اردبیل واقع شده‌است. مشگین‌شهر به جهت واقع شدن در دامنه سبلان، از طبیعتی زیبا و آب و هوایی خنک و آب‌های معدنی فراوان برخوردار است. این شهرستان دارای ۱۰ چشمه معدنی است که به فاصله تقریبی ۱۹ کیلومتری از مرکز شهرستان مشگین‌شهر قرار دارند (شکل ۱).

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهرستان مشکین شهر در استان اردبیل (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

مواد و روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کاربردی، میدانی و کتابخانه‌ای محسوب می‌شود، زیرا بررسی و تحلیل تأثیر مخاطرات بر توسعه گردشگری شهرستان مشکین شهر بوده که نتایج این تحقیق در امر برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار گردشگری منطقه قابل استفاده می‌باشد. هم‌چنین براساس یک تقسیم‌بندی در پژوهش حاضر با توجه به موضوع آن از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی محسوب می‌شود. برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. شاخص‌های که برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از آن‌ها استفاده شده است از تحقیقات پیشین که در این زمینه صورت گرفته بود استخراج گردید که شامل احتمال خطرات سیاسی، حقوقی، اقتصادی-اجتماعی-فرهنگی، محیطی و بهداشتی، فناوری، ساختاری-عملکردی و ایمنی و امنیت می‌باشند. برای هرکدام از شاخص‌ها گویه‌هایی مشخص شده و سپس به صورت پرسش‌نامه طراحی شده است. برای جمع‌آوری داده‌های لازم در این کار تحقیقی از سه شیوه جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده که به صورت زیر هستند:

۱. مطالعات کتابخانه‌ای

۲. بررسی اسناد و آمارهای موجود سازمان‌ها و ادارات مرتبط

۳. مطالعات و پژوهش‌های میدانی.

پس از اتمام مرحله گردآوری اطلاعات داده‌های به‌دست آمده خلاصه، کدگذاری و دسته‌بندی و پردازش شدند. به عبارتی آنچه در مرحله تجزیه و تحلیل مهم است این است که محقق باید داده‌ها را در مسیر هدف تحقق پاسخگویی به سوالات تحقیق انجام دهد. بنابراین بر اساس گویه‌های موجود به ارزیابی مخاطرات تاثیرگذار بر توسعه توریسم شهرستان مشکین‌شهر پرداخته خواهد شد.

جدول ۱: ابعاد، شاخص‌ها، معیارها و گویه‌های تحقیق

انواع احتمال خطرات تهدیدکننده گردشگری	شاخص‌ها	معیارها	گویه‌ها		
ریسک‌های بیرونی	سیاسی	سیاست‌های دولتی	معلوم نبودن سیاست‌ها در جهت توسعه گردشگری		
			هماهنگ نبودن برنامه‌های محلی و کشوری		
		ارتباط بین المللی	تبلیغات منفی رسانه‌ها		
	حقوقی	شرایط سیاسی	قوانین	ثابت نبودن مسائل سیاسی	
				حمایت نشدن و نداشتن قوانین برای گردشگران	
		اقتصادی و مالی	نوسانات قیمتی		ابهام در اجرای صحیح قوانین
					میزان تغییرات ارز بر تمایلات گردشگران
	میزان افزایش قیمت بر تمایلات گردشگران				
				هزینه خدمات گردشگری	
				میزان تناسب قیمت‌ها	
میزان مراکز فعال در بخش توریسم					
		اعتماد مالی	میزان درآمد حاصل گردشگری		
		ضررهای مالی			

مناسب بودن رفتار افراد بومی با گردشگران	جرم و جنایت	اجتماعی و فرهنگی	
برخورد مناسب با گردشگران			
میزان نزاع و درگیری در منطقه			
میزان زنده نگه داشتن فرهنگ محلی			
میزان گران فروشی در مناطق گردشگری			
میزان سرقت			
میزان حساسیت ساکنان بومی به محیط زیست	ناسازگاری اجتماعی		
میزان تصور منفی افراد بومی به گردشگران	تهدیدات روانی		
میزان ترغیت گردشگرا قبلی			
میزان رضایت گردشگران			
میزان آلودگی‌ها	بهداشت محیط	بهداشتی و محیطی	
میزان رضایت گردشگران از بهداشت			
بیماری‌ها و امراض	بیولوژیکی		
میزان تمایل گردشگران به سفر در فصل‌های سرد سال	آب و هوا		
میزان فعالیت شبکه‌های تلویزیونی در جهت گردشگری	نارسای سیستم‌های فنی	فناوری	
میزان تجهیزات مراکز اقامتی			
میزان رضایت گردشگران از سیستم‌های بانکی			
میزان برخورداری منطقه از امکانات مطلوب			
ضعف وسایل حمل و نقل	نارسای سیستم‌های حمل و نقل		
نحوه مدیریت مسائل گردشگری	مدیریتی		

میزان عمل کردن مسئولین به اهداف توسعه گردشگری		ساختاری و عملکردی	ریسک‌های درونی
میزان فعالیت‌های آژانس‌های مسافرتی با نظم منطقه			
میزان نظم و هماهنگی خدمات‌رسانان	برنامه‌ریزی		
میزان تعمیرات و بازسازی مناطق تاریخی			
میزان تبلیغات	بازاریابی		
میزان نگهداری از منابع گردشگری	اجرائی		
میزان آسیب رساندن گردشگران به منابع توریستی			
آموزش دادن بسیار زیاد به کارکنان	منابع انسانی		
میزان استفاده آژانس‌های مسافرتی از افراد مجرب			
میزان راهنمای تورلیدرها			
میزان امنیت محل‌های اقامتی	ایمنی در تجهیزات	ایمنی و امنیت	
میزان امنیت مناطق رفاهی و گردشگری			
میزان امنیت راه‌های ارتباطی			
رعایت اصول بهداشتی کارکنان آبگرم‌ها و رستوران‌ها			
میزان امنیت مناطق توریستی	امنیت جانی		
میزان حمایت‌های بیمه			
وجود مراکز درمانی			

مآخذ: (عیاشی، ۱۳۹۱)

روش محاسبه احتمال مخاطرات بر توسعه توریسم

برای به دست آوردن میزان احتمال مخاطرات تاثیرگذار بر توسعه توریسم، از شاخص‌های به دست آمده در این زمینه در مطالعات گذشته، در قالب طرح پرسش‌نامه از دو گروه مسئولین و کارشناسان فعال بخش توریسم و گردشگران

داخلی وارد شده به شهرستان مشکین شهر استفاده شده است. مقیاس‌های به کار گرفته شده در این پژوهش برای احتمال رخداد حوادث استفاده می‌شوند باید ساده و قابل فهم باشند تا پاسخ دهندگان توانایی درک سوالات را داشته باشند (عیاشی، ۱۳۹۱). به همین منظور برای طراحی پرسشنامه‌ها از طیف لیکرت استفاده شد. به عبارتی طیف لیکرت معمول‌ترین مقیاس ترتیبی برای طراحی پرسش‌نامه است که از تعدادی عبارت و گزینه استفاده شده است. بر این اساس سوالات طراحی و در پایان بر اساس تعداد فراوانی‌ها برای هر یک از مخاطرات میانگین، میانه و انحراف معیار محاسبه خواهد شد و ارزش گویه‌ها از طریق طیف لیکرت انجام می‌شود.

نتایج تحقیق

نتایج به دست آمده از احتمال تاثیرات مخاطرات بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر به تفکیک در زیر آمده است.

احتمال مخاطرات تاثیرگذار سیاسی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۲)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین به دست آمده از پرسش‌نامه برای شاخص احتمال خطر سیاسی در توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از دیدگاه گردشگران با مقدار ۲/۴۱ و از دیدگاه مسئولین با مقدار ۲/۳۶ و میانگین نهایی با مقدار ۲/۳۸ به دست آمده در جهت تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم باشد که نشان‌دهنده این است که تاثیرگذاری مخاطرات سیاسی در شهرستان مشکین شهر از حد متوسط پایین است.

جدول ۲: نتایج بررسی احتمال خطر تاثیرگذار سیاسی بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از نظر پاسخگویان

شاخص‌ها	پاسخگویان	میانگین	میانه
سیاسی	گردشگران	۲/۴۱	۲/۵
	مسئولین	۲/۳۶	۲/۳۰
	نهایی	۲/۳۸	۲/۴۰

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

احتمال مخاطرات تاثیرگذار حقوقی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۳)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین به دست آمده از پرسش‌نامه برای شاخص احتمال خطر حقوقی در توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از دیدگاه گردشگران با مقدار ۲/۶۹ و از دیدگاه مسئولین با مقدار ۳/۰۳ و میانگین نهایی با مقدار ۲/۸۶ به دست آمده در جهت تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم باشد که نشان‌دهنده این است که تاثیرگذاری مخاطرات حقوقی در شهرستان مشکین شهر از حد متوسط پایین است. به عبارتی به دلیل مشغله کاری افراد می‌توان گفت خطرات حقوقی زیادی گردشگری شهرستان مشکین شهر را تهدید نمی‌کند.

جدول ۳: نتایج بررسی احتمال خطر تاثیرگذار حقوقی بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از نظر پاسخگویان

شاخص‌ها	پاسخگویان	میانگین	میان
حقوقی	گردشگران	۲/۶۹	۲/۵
	مسئولین	۳/۰۳	۳
	نهایی	۲/۸۶	۲/۷۵

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

احتمال مخاطرات تاثیرگذار اقتصادی و مالی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۴)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین به دست آمده از پرسش‌نامه برای شاخص احتمال خطر اقتصادی و مالی در توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از دیدگاه گردشگران با مقدار ۳/۴۵ و از دیدگاه مسئولین با مقدار ۳/۱۹ و میانگین نهایی با مقدار ۳/۳۲ به دست آمده در جهت تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم باشد که نشان‌دهنده این است که تاثیرگذاری مخاطرات اقتصادی در شهرستان مشکین شهر از حد متوسط بالاتر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت خطر اقتصادی زیادی توسعه توریسم در شهرستان مشکین شهر را تهدید می‌کند. بنابراین باید تمهیدات لازم در جهت توسعه اقتصاد شهرستان برای جلوگیری از خطر مالی شود.

جدول ۴: نتایج بررسی احتمال خطر تاثیرگذار اقتصادی و مالی بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از نظر

پاسخگویان

شاخص‌ها	پاسخگویان	میانگین	میان
اقتصادی و مالی	گردشگران	۳/۴۵	۳/۵
	مسئولین	۳/۱۹	۳/۱۱
	نهایی	۳/۳۲	۳/۳۰

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

احتمال مخاطرات تاثیرگذار اجتماعی و فرهنگی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۵)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین به دست آمده از پرسش‌نامه برای شاخص احتمال خطر اجتماعی و فرهنگی در توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از دیدگاه گردشگران با مقدار ۳/۰۴ و از دیدگاه مسئولین با مقدار ۲/۷۹ و میانگین نهایی با مقدار ۲/۹۱ به دست آمده در جهت تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم باشد که نشان‌دهنده این است که تاثیرگذاری مخاطرات اجتماعی و فرهنگی در شهرستان مشکین شهر از حد متوسط پایین‌تر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت خطر اجتماعی و فرهنگی زیادی توسعه توریسم در شهرستان مشکین شهر را تهدید نمی‌کند.

جدول ۵: نتایج بررسی احتمال خطر تاثیرگذار اجتماعی و فرهنگی بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از نظر

پاسخگویان

شاخص‌ها	پاسخگویان	میانگین	میان
اجتماعی و فرهنگی	گردشگران	۳/۰۴	۳
	مسئولین	۲/۷۹	۲/۵
	نهایی	۲/۹۱	۲/۷۵

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

احتمال مخاطرات تاثیرگذار بهداشتی و محیطی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۶)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین به دست آمده از پرسش‌نامه برای شاخص احتمال خطر بهداشتی و محیطی در توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از دیدگاه گردشگران با مقدار ۳/۷۵ و از دیدگاه مسئولین با مقدار ۲/۶۱ و میانگین نهایی با مقدار ۳/۱۸ به دست آمده در جهت تاثیرگذاری

مخاطرات بر توسعه توریسم باشد که نشان‌دهنده این است که تاثیرگذاری مخاطرات بهداشتی و محیطی در شهرستان مشکین‌شهر از حد متوسط بالاتر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت خطر بهداشتی و محیطی زیادی توسعه توریسم در شهرستان مشکین‌شهر را تهدید می‌کند.

جدول ۶: نتایج بررسی احتمال خطر تاثیرگذار بهداشتی و محیطی بر توسعه توریسم شهرستان مشکین‌شهر از نظر

پاسخگویان

شاخص‌ها	پاسخگویان	میانگین	میانه
بهداشتی و محیطی	گردشگران	۳/۷۵	۳/۵
	مسئولین	۲/۶۱	۲/۴۱
	نهایی	۳/۱۸	۲/۹۵

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

احتمال مخاطرات تاثیرگذار فناوری

بر اساس نتایج به‌دست آمده از جدول (۷)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین به‌دست آمده از پرسش‌نامه برای شاخص احتمال خطر فناوری در توسعه توریسم شهرستان مشکین‌شهر از دیدگاه گردشگران با مقدار ۲/۸۴ و از دیدگاه مسئولین با مقدار ۲/۷۹ و میانگین نهایی با مقدار ۲/۸۱ به‌دست آمده در جهت تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم باشد که نشان‌دهنده این است که تاثیرگذاری مخاطرات فناوری در شهرستان مشکین‌شهر از حد متوسط پایین‌تر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت خطر فناوری زیادی توسعه توریسم در شهرستان مشکین‌شهر را تهدید نمی‌کند.

جدول ۷: نتایج بررسی احتمال خطر تاثیرگذار فناوری بر توسعه توریسم شهرستان مشکین‌شهر از نظر پاسخگویان

شاخص‌ها	پاسخگویان	میانگین	میانه
فناوری	گردشگران	۲/۸۴	۲/۶۹
	مسئولین	۲/۷۹	۲/۵
	نهایی	۲/۸۱	۲/۵۹

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

احتمال مخاطرات تاثیرگذار ساختاری و عملکردی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۸)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین به دست آمده از پرسش‌نامه برای شاخص احتمال خطر ساختاری و عملکردی در توسعه توریسم شهرستان مشکین‌شهر از دیدگاه گردشگران با مقدار ۲/۵۹ و از دیدگاه مسئولین با مقدار ۳/۲۶ و میانگین نهایی با مقدار ۲/۹۲ به دست آمده در جهت تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم باشد که نشان‌دهنده این است که تاثیرگذاری مخاطرات ساختاری و عملکردی در شهرستان مشکین‌شهر از حد متوسط پایین‌تر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت خطر ساختاری و عملکردی زیادی توسعه توریسم در شهرستان مشکین‌شهر را تهدید نمی‌کند.

جدول ۸: نتایج بررسی احتمال خطر تاثیرگذار ساختاری و عملکردی بر توسعه توریسم شهرستان مشکین‌شهر از نظر

پاسخگویان

شاخص‌ها	پاسخگویان	میانگین	میانه
ساختاری و عملکردی	گردشگران	۲/۵۹	۲/۵
	مسئولین	۳/۲۶	۳/۱۵
	نهایی	۲/۹۲	۲/۸۲

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

احتمال مخاطرات تاثیرگذار ایمنی و امنیتی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۹)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین به دست آمده از پرسش‌نامه برای شاخص احتمال خطر ایمنی و امنیتی در توسعه توریسم شهرستان مشکین‌شهر از دیدگاه گردشگران با مقدار ۲/۵۱ و از دیدگاه مسئولین با مقدار ۲/۹۸ و میانگین نهایی با مقدار ۲/۷۴ به دست آمده در جهت تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم باشد که نشان‌دهنده این است که تاثیرگذاری مخاطرات ایمنی و امنیتی در شهرستان مشکین‌شهر از حد متوسط پایین‌تر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت خطر ایمنی و امنیتی زیادی توسعه توریسم در شهرستان مشکین‌شهر را تهدید نمی‌کند.

جدول ۹: نتایج بررسی احتمال خطر تاثیرگذار ایمنی و امنیتی بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از نظر

پاسخگویان

شاخص‌ها	پاسخگویان	میانگین	میانه
ایمنی و امنیتی	گردشگران	۲/۵۱	۲/۴۵
	مسئولین	۲/۹۸	۲/۸۰
	نهایی	۲/۷۴	۲/۶۵

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

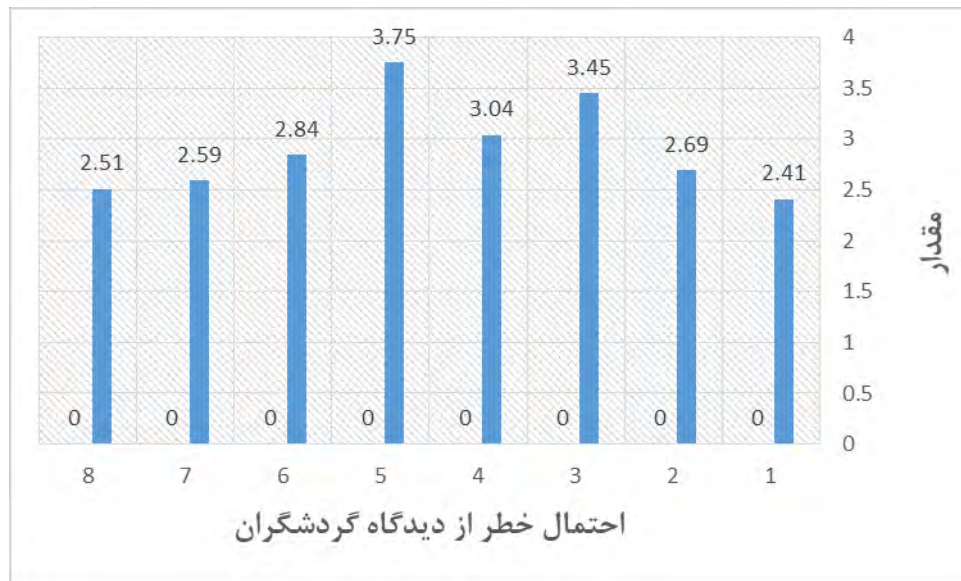
بر اساس نتایج جدول (۱۰)، میانگین محاسبه شده برای تمامی احتمالات مخاطرات تهدید کننده توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از نظر پاسخ گردشگران و مسئولین برابر با مقدار ۲/۸۹ می‌باشد. بنابراین این مقدار از حد بالای خطر کم‌تر بوده و خطرات زیادی بخش توسعه گردشگری را تهدید نمی‌کند.

جدول ۱۰: مجموع احتمال مخاطرات تاثیرگذار بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر

میانگین	۲/۸۹
میانه	۲/۷۷

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

بر اساس شکل (۲)، احتمال خطر را نشان داده است که خطرات سیاسی (۱)، حقوقی (۲)، اقتصادی و مالی (۳)، اجتماعی و فرهنگی (۴)، بهداشتی و محیطی (۵)، فناوری (۶)، ساختاری و عملکردی (۷) و ایمنی و امنیت می‌باشد. بنابراین بیشتر خطر تهدید کننده از نظر گردشگران با مقدار ۳/۷۵ مربوط به بخش بهداشتی و محیطی است. بنابراین باید تمهیدات لازم در جهت به حداقل رساندن احتمال خطر این نوع شاخص باید به حداقل خود برسد.

شکل ۲: احتمال خطرات تاثیرگذار بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از دیدگاه گردشگران (منبع، نگارندگان،

(۱۴۰۱)

بر اساس شکل (۳)، احتمال خطر را نشان داده است که خطرات سیاسی (۱)، حقوقی (۲)، اقتصادی و مالی (۳)، اجتماعی و فرهنگی (۴)، بهداشتی و محیطی (۵)، فناوری (۶)، ساختاری و عملکردی (۷) و ایمنی و امنیت می باشد. بنابراین بیشتر خطر تهدید کننده از نظر مسئولین با مقدار ۳/۲۶ مربوط به ساختاری و عملکردی است. بنابراین باید تمهیدات لازم در جهت به حداقل رساندن احتمال خطر این نوع شاخص باید به حداقل خود برسد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۳: احتمال خطرات تاثیرگذار بر توسعه توریسم شهرستان مشکین شهر از دیدگاه مسئولین (منبع، نگارندگان، ۱۴۰۱)

نتیجه گیری و بحث

امروزه گردشگری به منزله یک سیستم تحلیل و تفسیر می شود بنابراین بر اساس نتایج حاصله از بررسی و ارزیابی تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم نتیجه گیری شد که بر اساس محاسبه مجموع احتمالات مخاطرات از دیدگاه گردشگران این نتایج حاصل شد که احتمال تهدید سیستم گردشگری محدوده مورد مطالعه در زمینه احتمال خطر بهداشتی و محیطی با مقدار ۳/۷۵ بیشترین میزان را کسب کرده است. همچنین مجموع احتمالات مخاطرات از دیدگاه مسئولین این نتایج حاصل شد که احتمال تهدید سیستم گردشگری محدوده مورد مطالعه در زمینه احتمال خطر ساختاری و عملکردی با مقدار ۳/۲۶ بیشترین امتیاز را کسب کرده است که این نتایج نشان از تهدیدات برای توسعه توریسم در شهرستان مشکین شهر است. نتایج مشابهی مطالعات هم چون زمانزاده و همکاران (۱۳۹۵)، بررسی تاثیر مخاطرات بر توسعه گردشگری شهرستان سرعین با استفاده از روش های آماری پرداختند ایشان به این نتیجه رسیدند که احتمال وقوع مخاطرات بهداشتی و محیطی از دیدگاه گردشگران و همچنین مخاطرات ساختاری - عملکردی از دیدگاه مسئولین فعال در بخش گردشگری می باشد. خدایی و همکاران (۱۴۰۱)، گردشگری شهری رویکردی نو به سوی بازآفرینی شهری (مطالعه موردی شهر زنجان) با استفاده از روش دلفی پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که افزایش گردشگری باعث هویت بخشی و بازآفرینی اماکن تاریخی گردیده و اطلاعات حاصل

از حضور گردشگران با افزایش درآمد باعث رونق گردشگری و توجه هر چه بیشتر مدیران شهری به بهسازی بافت های با ارزش و تاریخی زنجان طی سالهای اخیر گردیده است که در نهایت ضمن ایجاد اشتغال زمینه بازآفرینی شهری را فراهم کرده است. اکبری و همکاران (۱۴۰۱)، سنجش جایگاه کشورهای اسلامی از نظر شاخص های رقابت پذیری جهانی سفر و گردشگری با استفاده از روش ماباک (MABAC) پرداختند. ایشان به این نتایج رسیدند که اصلی ترین مانع بر سر راه صنعت گردشگری در اکثر کشورهای اسلامی مساله امنیت و بسته بودن کشورها بوده که از رسیدن به رشد بالاتر جلوگیری کرده است. مقیمی و همکاران (۱۴۰۱)، به ارزیابی توانمندی اشکال ژئومورفولوژیک حاصل از فعالیت گسل تبریز در توسعه ژئوتوریسم با استفاده از روش پانیزا پرداختند. ایشان به این نتایج دست یافتند که گسل فعال تبریز را نه به عنوان یک تهدید همیشگی، بلکه به عنوان یک توان محیطی بالقوه و یک فرصت طبیعی برای ارتقای گردشگری منطقه معرفی کرد. بنابراین پیشنهاد می شود با بکارگیری تمهیدات در احتمال خطرات بهداشتی و محیطی و ساختار عملکردی میزان احتمال خطر را کاهش داد از طریق توسعه زیرساخت ها و توسعه امکانات منجر به توسعه شرایط توریستی در شهرستان مشکین شهر انجامد.

منابع

۱. ابراهیمی، ع، مختاری، د، روستایی، ش، (۱۴۰۰)، ارزیابی نقش منابع کارستیک توسعه یافته در توانمندی های ژئوتوریسمی شهرستان کامیاران، پژوهش های ژئومورفولوژی کمی، شماره ۳۹، صص ۱۸-۱.
۲. اسفندیاری درآباد، ف، نظافت تکه، ب، حسن زاده، م، پاسبان، ا.م. (۱۴۰۱)، ارزیابی و تحلیل توان گردشگری و رقابت پذیری استان اردبیل با استفاده از مدل پائولوا و مدل دینامیکی هادزیک (مطالعه موردی: هیر، خلخال، سرعین)، فصلنامه مطالعات محیط زیست، دوره ۷، شماره ۳، صص ۵۲۰۱-۵۱۸۸.
۳. اصغری سراسکانرود، ص، نظافت تکه، ب. (۱۳۹۹)، ارزیابی توان ژئوتوریستی و تحلیل رقابت پذیری مناطق ژئوتوریستی شهرستان سرعین، تحقیقات جغرافیایی، شماره ۱۳۷، ۲۰۳-۱۹۴.

۴. اکبری، م، بوستان احمدی، و، انصاری، م، سهرابی، و، (۱۴۰۱)، سنجش جایگاه کشورهای اسلامی از نظر شاخص‌های رقابت‌پذیری جهانی سفر و گردشگری با استفاده تکنیک ماباک (MABAC)، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۱۲، شماره ۴۵، صص ۱۸-۱.
۵. جهان تیغ‌مند، س، کرم، امیر، قنواتی، ع. (۱۴۰۱)، تبیین توان‌ها و مدیریت گردشگری ژئوسایته‌ها بر پایه ارزیابی محوطه‌های تنوع زمینی (مطالعه موردی: منطقه گردشگری تنگه واشی در شهرستان فیروزکوه)، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، شماره ۶۵، صص ۳۱۲-۳۳۲.
۶. حسام، م. (۱۳۹۵)، سنجش نگرش جامعه میزبان به تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی توسعه گردشگری. مطالعه موردی: روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل، سال ۶، شماره ۲۱، صص ۶۰-۴۵.
۷. خدایی، ی، گارگر، ب، سرور، ر. ۱۴۰۱. گردشگری شهری رویکردی نو به سوی بازآفرینی شهری (مطالعه موردی شهر زنجان)، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، دوره ۱۴، شماره ۵۲، صص ۸۱-۴۹.
۸. رحیمی، م، هنری، ف، رومیانی، ا، (۱۴۰۱)، برنامه‌ریزی و آینده‌نگاری توسعه پایدار گردشگری استان خوزستان، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۱۲، شماره ۴۵، صص ۶۶-۵۱.
۹. روستا، ع، (۱۴۰۱)، تبیین اثرات تجربه و انگیزش گردشگران در مناطق شهری بر رضایت و وفاداری گردشگران (مورد مطالعه: مناطق گردشگری کیش و قشم)، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۱۲، شماره ۴۵، صص ۲۲۸-۲۱۱.
۱۰. زمان زاده، س. م.، قدیری معصوم، م.، فرجی سبکبار، ح.، و اعضای. ه. ۱۳۹۵. بررسی تأثیر مخاطرات بر توسعه گردشگری شهرستان سرعین. جغرافیا و مخاطرات محیطی، شماره ۲۰، ۱۵۱-۱۳۵.
۱۱. زندمقدم، م. ر. (۱۳۸۸)، بررسی توانمندی‌های دشت کویر به‌عنوان ژئوپارک ایران مرکزی و نقش آن در توسعه پایدار استان سمنان، فصلنامه جغرافیایی آمایش محیط، سال ۲، شماره ۶، صص ۲۰-۱.
۱۲. طاهرخانی، م، جهان تیغ‌مند، س، سلیمی سبحان، م. ر. (۱۳۹۹)، اولویت‌بندی توان‌های زمین-گردشگری ژئوسایت‌ها (مطالعه موردی: الموت قزوین)، جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیایی ایران)، سال ۱۸، شماره ۶۴، ۱۱۹-۱۰۶.

۱۳. طاهری، ک، حسینی، آ، امیری، ا. (۱۴۰۱). بررسی پیامدهای فعالیت های گردشگری بر اکوسیستم های طبیعی. جغرافیا و روابط انسانی، ۵(۱)، ۳۸۲-۳۶۹.

۱۴. عابدینی، م.، رنجبری، احد. ۱۳۹۵. ژئوتوریسم آذربایجان شرقی، انتشارات نگین سبلان، ۲۹۷ صفحه.

۱۵. عیاشی، ا. ۱۳۹۱. ارزیابی سطح ریسک در فرایند توسعه سیستمهای گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان خرم آباد). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.

۱۶. فخاری، س. (۱۳۹۳)، مدل سازی ژئومورفولوژیکی به منظور توسعه پایدار (مطالعه موردی: ژئوپارک های پیشنهادی منطقه دماوند)، رساله دکتری، استاد راهنما، عزت الله قنوتی، دانشگاه خوارزمی

۱۷. مقیمی، ا، زارع احمد آباد، م، مختاری، د. (۱۴۰۱)، ارزیابی توانمندی اشکال ژئومورفولوژیک حاصل از فعالیت گسل تبریز در توسعه ژئوتوریسم با استفاده از روش پانیزا، سیاستگذاری شهری و منطقه ای، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۳-۱.

۱۸. نعمتی، و، ابراهیم پور، ح، مرزبان، س، نظافت تکه، ب، (۱۴۰۱)، ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری سلامت در استان تهران با رویکرد آینده پژوهی، فصلنامه مطالعات محیط زیست، دوره ۷، شماره ۴، صص ۵۷۵۶-۵۷۴۶.

19. Aydin, G. and Karamehmet, B. (2017), Factors affecting health tourism and international health-care facility choice, International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing, Vol.11 No. 1, pp.16-36.
20. Büyüközkan, G, Mukul, E, Kongar, E. (2020), Health tourism strategy selection via SWOT analysis and integrated hesitant fuzzy linguistic AHP-MABAC approach, Socio-Economic Planning Sciences, 107-120.
21. Lai LS, To WM.(2015), Content analysis of social media: A grounded theory approach. Journal of Electronic Commerce Research 16, 125-138
22. Lee, J. and Kim, H.-b. (2015), Success factors of health tourism: cases of Asian tourism cities, International Journal of Tourism Cities, Vol. 1 No. 3, 216-233.
23. Letunovska, N., Kwilinski, A., & Kaminska, B. (2020). Scientific Research In The Health Tourism Market: A Systematic Literature Review. Health Economics and Management Review. 1.8-19.

24. Monavari, S.M. and Feraidoni, A. 2008. Kakarza regional talent identification for evaluation of ecological tourism with the help of GIS, the fourth national conference of environmental strategies and improve them, pp: 27- 31
25. Nilashia, b., Sarminah. S, Abdul Manafd. A, Ahmadi. H, A. Rashidf. T., (2019). Factors influencing medical tourism adoption in Malaysia: A DEMATELFuzzy TOPSIS approach, Computers & Industrial Engineering 137, 53-67.
26. Paskova, m (2015) the potential of indeghionos knowledge for Rio Coco geopark geotourism; earth and planetary sciences, 15.
27. Zeng B, Gerritsen R.(2014), What do we know about social media in tourism? A review. Tourism management perspectives, 27-36.

